

D. D.

DISSERTATIO GRADUALIS,

DE

AMPLITUDE
LINGVÆ FENNICÆ,

QUAM,

Ex Suffr. Ampl. Fac. Phil. in Reg. Acad. Aboens.

PRÆSIDE

MAG. HENRICO
HYLLEN,

BIBLIOTHECAR. Academ.

Publico bonorum Examini submittit

JOHANNES FABRITIUS,

WIBURGENSIS.

In A. M. D. 22. Julii Anni 1766.

H. A. M. S.

ABOÆ,

Impress. JOH. CHRISTOPH. FRENCKELL

§. I.

ui linguam Fennicam ultra terminos magni Ducatus Finlandiæ nec hodie nec olim patuisse sibi persuadent, oppido falluntur. Sequuntur enim linguæ gentis suæ fata & res gestas. Nec dubitare nos sinunt loca, Silvarum, lacuum, montiumve, quibus nomina Fennica imposita accipimus in pluribus Asiæ & Europæ partibus, quondam usum linguæ Fennicæ ad ea pertinuisse, si vel maxime pristina lingua oblitterata esset apud nuperos habitatores. Imprimis voces *Kustranda, Soma, Kielet, Randalaxi* &c. certa sunt indicia linguæ nostræ, & Fennorum commorationis in oris mari Albo & lacui Onegæ vicinis. Quorsum præterea pertinent sexenta alia præprimis nomina Deorum homi-

minumque inter certas gentes, antiqua gentis nostræ monumenta. Et quoniam Finlandia populosa erat regio ab antiquis temporibus, sæpe colonias misit ad alias, omniaque ad occasum deserta, *Helsingia*, *Medelpadia*, *Angermannia*, & *Dalia* Fennis adimplevit confr. Dissert. de urbe *Torna*, Upsal. hab 1731 p. 26. *Munsterus* quoque ait multas gentes, quæ in parte orientali Asiæ habitant e Finnia rediisse cosmog. l. 4. de Finland. Cui adstipulatur *Strahlenberg* in pluribus locis libri sui, qui inscribitur *N. und ostl. Theil von Europ. und Asia*. Porro postquam Romanis innotuissent sub Gothorum vexilis dimicantes linguam per loca Danubio propiora spargere cœperunt. Quare nec cuiquam legenti Historiam IV Evangelistarum, *Ulphila* opera in Mœsia editam, vocabula Fennica vel saltem iis vicina possunt exidere. Cujus generis sunt præter plura alia: *Maurtheia*, Fen. *Murbaja* interfector, *Maurgida*, Fen. *Murenda* frangere, *Mama* Fen. *Maa* terra, *Mavi*, Fen. *Mabo* sterilis vacca, *Meins*, *Mik*, Fen. *Minâ* ego, *Juka*, Fen. *Ikuna*, fenestra &c. Quo circa tenendum ubique in *Ulphila* particulam *jab* Fennis propriam (& etiam) occurrere. Ex quibus patet linguam Fennicam latissime extendi. Præsertim teste Cl. *Vexionio* pervasit illa quondam loca inter vistulam & mare

album, sinum Botnicum, vel potius oceanum septentrionalem & Tanaim. Epit. Descript. Svec. Libr. 3. Cap. 9.

§. II.

Sed de iis quæ obiter perstrinximus ex instituto jam agemus in medium prolaturi in antecessum, quæ Laud. Vexionius in lib. cit. de lingua nostra observavit: *Rarissima hic sunt, inquit, ne dicam nulla a duplici consona incipientia, unde pro Skuld Kuld, Spåra Påra efferunt idiota. Et quod magis mirandum: exotica etiam quedam prolaturi consonam intempestive præfigunt, ut pro Båra Spåra, Grund Skrund &c. Omnes fennorum Nominativi fere in vocalem exeunt; excipe Mies vir, Ihminen homo &c. Unde pro Petter Petari, &c. dicunt. F, rarissime habent, nam Fangi, Fårsti, ex Suetico sunt. Idem de littera B ut Borgari, Bostari etiam Suetica sunt. Ita D ex Svecis mutuata videtur. Nec littera G in principio dictionum pure Fennicarum reperitur &c.**

*) 1:0 Literam F; pure Fennis ignotam, & pronuntiari ut W monet Rever. Jusenius in Lex. suo Fenn.

2:0 Irrepsit quoque quod heic monendum lit. C, in scriptionem, sed contra genium & naturam gentis, ut crebra institutione prius sit opus quam Fenni C, ante vocalem a, o, u, exprimere discant ut k. Nam si e. g. *Cuca* per C, ut jam scribi solet idiotas pronuntiare jubes, eloquantur illud necesse est, ut *Susa*, non vero ut *Kuka* nisi jugiter admonentur. Quare ex Alphabeto lit. C eliminandam puto, & huic substituendam K, prout nuper
a vi.

a viris linguæ nostræ studiosis & apprime gnaris, fieri cœpit.

§. III.

Quo plures nationes sunt ad quas transit idioma Fennicum, eo minus mirari subiit, quod eodem non omnes, locorum intervallis distinctæ, *integro*, variantibus tantum dialectis, sed corrupto & exoticis permixto utantur vel usi sint olim. Neque certo definiri potest intima affinitas Fennorum vernaculæ cum lingua in primordiis gentis Septentrionalis usurpata, *Mollero* dicta *Bidrjomål*. Nulla quoque datur clavis ad illam, quæ auctore *Torffæo*, gigantibus olim erat peculiaris, licet ut notum est Gigantum terram in Finmarchia suppolari collocaverit *Arngrimus*. Veteres quidem Jotunlandiæ habitatores fuisse Fennos, communi fere Historicorum consensu adseritur; sed de Jothunorum vernacula in tempore *αθηλω*, qui illam antea incolebant, difficilis est conjectura, confr. Dn. *Wilde* præp. Hodeg. Holm. edit. 1741. pag. 235. Interim constat tam linguam Fennicam quam S. Gothicam disseminatam olim fuisse per mapalia habitatorum Scandiæ. Quamobrem arctissima quoque est inter eas consensio. Nos vero ex infinito fere conspirantium vocum numero ceu larga messe spicilia quædam faciemus: v. g. Goth. *kreista*, Fen.

kurista exprimere, Goth. *Oma*, Fen. *Oma*, proprius, Goth. *Rendur* Fen. *Rita*, contentio, Goth. *As* Fen. *Ase* instrumentum. Goth. *Bera* Fen. *Perus*, vimen quo pecora ligantur, Goth. *Holdin* Fen. *Holhon* tueor. Addi his possunt quæ in hanc rem cumulavit M. *Hallenius* in dissert. de Borea Fen.

§. IV.

Quæ cum ita sint, quæri solet fennica ne an Suecana lingua antiquior? altioris est indaginis litem hanc componere neque ferit id scopum nostrum. Quamobrem tangam tantum momenta rei decidendæ, quam alii argumentis corroborarent. Scilicet si respectus habetur ad genium & interiora harum linguarum, antiquissimam pronuntiant multi, linguam nostram ob convenientiam ejus cum Hebræa; verum cum nulla sit lingua, quæ non conveniat aliquali vocum identitate cum lingua sancta, quoniam ex hac in omnes orbis tractus & climata linguas existere constat. Hoc pacto infringi videtur argumentum, nisi laudem antiquitatis linguæ nostræ restituere eo ipso velis, quod idioma Fennicum in constructionibus affixorum & suffixorum nominum & in nonnullis aliis, indolem sanctioris linguæ imitetur, conf. *E. Cajani* Dissert. de L. L. Hebr. & Fen. convenientia, hab. Ab. 1697. De quo quid

quid sentiendum sit, alii nobis peritiores dicant. Contra non desunt argumenta quæ pro honore antiquitatis vindicando linguæ S. Gothicæ militant. Quorsum imprimis pertinent, Runæ & Cippi Runnici. Sed primum non convenit inter omnes de origine Runarum. Sunt quidem qui illas ætatem Othini antevertere volunt, sed mox adsunt alii putantes Fennis inventionem earum & usum adscribendum esse. vid. disp. M. *Hallenii*. Certe si hi auctores demonstrassent fennones earum opes gestas posteris transmisisse, tota controversia in favorem Fennorum dudum jam potuisset componi. Interim licet præterea Cippi Runnici sint vetusta gentis Sueticæ monumenta, non tamen attingere videntur priscum illud ævum quo primitus arctos habitari cœpit *Moller* in descript. Æst. & per quod viri antiquitatum patriæ peritissimi præsumunt Fennones linguam suam prius disseminasse per Scandiam, quam illa deinde abiverit in idioma Sueticum; Atque ut ortum linguæ Sueticæ ex Fennica insuper demonstrent, addunt quoque radices Linguæ Fennicæ adhuc reperiri in Suecorum loquela. Sed quidquid sit, nobis sufficit pro instituti ratione tantum indicasse, quod quemadmodum præter partem Bothnicæ occidentalem, tota Finmarchia inter Sveciam & Norvegiam a
 Werm-

Wermlandia ad Laponiam usque protracta, idioma Fennicum hodie usurpat; ita neque heri aut nudius tertius, sed a prisco inde tempore nomina Fennica ut Suomen, Finnia, in pluribus locis Sveciæ remanserint. Quo accedunt Finvedia in Smolandia, Finsponga in O.Gothia &c. Quin immo videtur terminatio *Kul*, *Kil*, in nominibus pagorum per Sveciam, ut *Junkil*, *Gammalkil*, *Nykil*; monente Laud *Mollero*, ex antiquo usu linguæ nostræ in his locis ortum traxisse. Addere his possemus varias Svecicarum vocum derivationes e penu domesticæ nostræ linguæ, si in deducendis his rebus perplexis liceret nobis immorari, & nisi non amplitudo tantum linguæ nostræ per Sueciam, sed identitas quoque ejus cum Svecana vel ex eo adhuc elufesceret, quod plurimæ dentur voces synonymis fere destitutæ, Fennis etiamnum & Suecis communes, quales sunt, *Hampu* / *Piski* / *Wantut* &c. Svecic. *Hampa* / *Pisk* / *Wantar*. confr. *Disp. Laud. Halleni*.

§. V.

Sic ut jam diximus propagata est Lingua Fennica per Sveciam. Neque vero latuit eos Schythas, quorum Historiam *Herodotus* nobis reliquit. Certe si aliquanto plenior cognitio veteris linguæ Scythicæ haberi posset quam quæ hodie

die hauritur manca admodum & hiulca ex reli-
 quis Scythici sermonis apud Græcos auctores,
 major omnino lux convenientiæ vernaculæ Fen-
 nicæ cum Scythica adfulgeret. Nam ut ex *Ed-
 da* & *Herodoto* accipimus, multitudinem Diale-
 ctorum Scythiam pervasisse, sic quod in horum
 numero habita quoque sit lingua Fennica, nos
 minime dubitare sinunt vel illa vocabula quæ
 IV Libr. *Herodoti* ex relationibus Scytharum in-
 feruntur & Fennica esse jam agnoscuntur. Hæc
 sæpius a nobis Laud. *Moller* ruspatus est, osten-
 dens eorum affinitatem cum Fennico sermone in
descript. Æstiaë, quo lectorem brevitatis studiosi
 ablegamus, ad cætera properando. Scilicet per-
 hibent historiæ Scythas, commercia cum Lap-
 ponibus olim instituisse. Sunt vero hi *Herodoto*
 dicti *Ægipodes*, *Argipodes* & *Arimaspa* & moribus
 & institutis suis apud recentiores, Fenni veniunt.
 Horum lingua, maximam sui partem ex Fenni-
 ca traxisse creditur. In *Lapponia Kimiensi* Fenni-
 ce sacra peraguntur. Terminationem quoque
 Fennicam in propriis servant. Et quæ sunt re-
 liqua ex quibus præter plura alia colligitur,
 quam disseminata sit lingua Fennica per Lap-
 poniam; ita tamen ut Lappico idiomati multa
 quoque Suetica vocabula sint admixta. Atque
 ut paucis me expediam, ea adferam, quæ de

Ling. Lappica habet *Högström*: Lapparna haftwa
 och brukat sit eget språk / som i flerswa werket är
 en dialect af Finlan / men utspätt och blandat
 med andra tungomål / besönnertligen Swenska och
 Norrsta / så at undertiden ganska många ord före-
 komma mig / om hwilkas ursprung jag ej något
 twist dristar säga. Et paucis *interjectis* quantum
 ad Suecana vocabula - - - at jag ofta tänkt det
 wi (Sueci) så snart fått dem af Lapparna / som de
 af oss &c. *Bestr. öfwer Sw. Lappm.* 3 Cap. p. 62.

§. VI.

Transeo Veterem Biarmiam, quam *Schefferus*
 pro Lapponia habet, sed de cujus situ ut mi-
 rum quantum alii variant auctores, ita licet de
 eo non sit dissensus, quod hoc nomine venerit Fen-
 nica terra, ubi *Jumala* fennis dictus etiamnum Deus,
 colebatur, tamen desiit usus linguæ Biarmicæ susci-
 tatae ex Fennica, ut opus non sit de ea fusius loqui.
 Quod ad veteres quoque Russos, Fennica gens
 pertinuerit, testis est *Strahlenberg*, in Lib. cit. p.
 168. Sed ratio idiomatis Fennorum & Russorum
 communis, non usque adeo constat. Interim
 subjugatis priscis Russiæ incolis a slavibus, lingua
 Fennica in parte Septentrionali, adhuc manet.
 Et quoniam *Holmgardiæ* Reges potissimum Sve-
 corum sanguine erant sati, *Gottr. & Rosfr. Sag.*
 nonnulli volunt linguam Svecanam per hæc lo-
 ea

ca fuisse sparsam; ita tamen, ut lingua Fennica genti esset propria, quæ per Ingriam etiamnum perennat. Præterea, sunt qui linguam nostram quasi matrem etiam linguæ Sclavoniæ esse volunt, quam *Procopius* barbaram vocat. Quamvis vero certum sit, quod Vandali ut inter cæteros, *Burais* in descript Svec affirmat, e Scandinavia sint egressi, quorum sedes vacuefactas in oris maris Balthici, Venedi occuparunt, seque cum reliquis gentis vandalicæ permiscuerunt, atque supervenientes deinde Sclavi cum illis de lingua ita, momente *Kranzio*, participarunt ut ex utraque nova vel tertia fieret; difficile tamen est in tanta gentium mixtura, per omnia certa legere vestigia Fenno- rum loquelæ. Interea ostendunt Mappæ Geographicæ in Borussia, locum ubi Borea flante, succinum colligitur, cui nomen *Unter rantsa* i. e. ripa inferior, ac quisque Fennici idiomatis gnarus, Fennicum ex terminatione *rantsa* esse cognoscit, ut hinc non dubitet Cel. *Möller* adstruere oram succini proventu notabilem, *Samiam* alioquin dictam aut adhuc dici, a *Suomi*, *Samia*, *Sambia*, Confr. *Adm. Bremens.* eodem jure, atque decantatum illud *Pythea Mentonomon* *Plin. Hist. L. 37. c. 2.* ob vocis notationem putet significare *måndyniemi* i. e. terram in mare procurrentem pinis consistam, confr. *Diff. de Vareg. L. H. 1731.*

Et quantum ad Prussiam attinet illam *Christ. Hort-
nochius* ait etiam olim a Fennis habitatam, *Ull-
und N. Preuß.* p. 34. Hodie quidem Prussi lin-
guam permixtam cum Germanica, Lettica, &
imprimis Polonica usurpant; Interim nomina
præsertim Deorum origine Fennica in illorum
lingua testantur, de amplitudine vernaculæ no-
stræ, per eorum regiones, ut *Kurkos*, DEus, ubi
a Fen. *Kurku* gula, *Zamenikk* DEus frugum, a
Fen. *Siemen*, addita terminatione *nikk* &c.

§. VII.

Quod si cursum flectamus ad Æstios, ampli-
or apud hos quam alios se exserit usus flo-
rentis nostræ linguæ. Jornandi dicuntur *Iteme-
sti* i. e. viri versus orientem habitantes, ab *itá*
oriens plaga & *Mies* vir; An vero idem sint
cum *Plinii Imatui*, *Imatisti*, non dico quamvis a
Plinio Fennigiam descriptam occupaverint, quæ
a Both. Orientali ad visulam usque patuit. Hoc
modo originem a Pythæe *Guttonibus* vel *Gytho-
nis*, trahere videntur, *mentonomon* incolentibus.
Wilde p. hist. §. 76. &c.

Æstiorum autem gentem plane Fennicam fa-
cit *Moller*, Estque linguarum utrinque magna
convenientia. Sic Æst. *Not* Fen. *Nuoli* est, Sa-
gitta; Æst. *Le*, Fen. *Tie*, via, unde *Svet. Itá* &c.
Qua-

Quare lingua Æstica in specie & prout distinguitur a Lettica, non est nisi dialectus vernaculæ Fennicæ; & observante *Vexionio* 1) prima semper syllaba in utraque lingua attollitur; 2) Vocabula fere eadem sunt, quamvis non nihil variata: ut Fen. *Jumala* Æst. *Jomal*, *Isä*, *Issä*, &c. 3) in nominibus utrobique distinctio generum nulla, *Vexi. L. cit. C. 10.* Prætereo jam Semigalliam, in cujus finibus usurpatur lingua Fennica, ut originaria a genti *Krevinge*; teste *Wilde jur. P. S. p. 70.* Neque in Curlandia cunctabimur, ubi littoris Angeriensis accolæ præter Letticam, Æstonica utuntur, quam veterem Livonicam vocant, in fundamento eandem cum Fennica. vid. *C. Kelch. Lif. L. Hist.* Sed non nihil de conditione linguæ nostræ in Hungaria dicamus. Quemadmodum enim Hunnorum sedem fuisse olim Russiam testatur *Helmondus*, quam Fennos etiam habitasse diximus; Sic Fennones atque Hunni non nisi dialecto, licet paulo longius distant. Nim. Fenni carent litteris B, D, F, (§. 2,) quibus Hunni utuntur; Fenni non amant plures consonantes in principio vocum, quas Hunni cumulare solent. Interim conveniunt in multis vocibus. e. g. Fen. *Kivi*, Hun. est *Kei*, Lapis; Fen. *Lauka*, Hun. *Lynk*, saccus pelliceus, Fen. *Miniä*, Hun. *MemijeNurus*; Fen.

Veri, Hun. *Ueer*, sanguis, Fen. *Eldmä*, Hun. *Álás*, vita; Fen. *Tieto*, Hun. *Teidos*, peritia.

§. VIII.

Præterea illust. *Strahlenberg* Hunnis, *Wogolios*, *Ostiakos* in Asia aliosque annumerat, quos cum *Samogedis* inter atque *Fennones* ait cognationem primitus intercessisse. Addit præsertim *Unnoiguros*, qui ex Asia in Russiam se dilatarunt & quorum nomen tractu temporis in *Onagrorum*, *Inugrorum*, & *Hunigarorum* &c. transit, eosdem fuisse cum *Jornandis Ovim* loca paludosa, ut fert vocis notatio, habitantibus. Unde ex *Ovim*, primum, ut putat, fieri ac formari potuit *Sovim* vel *suovim* & denique *Suomi* & *Suomenmaa*, habitationem vel *Terram Fennorum* denotans vid. l. cit. p. 32. 33. Quamobrem *Ammianus Marcellinus* ea tribuit Hunnis quæ *Tacitus* *Fennis* Lib. 31. Insuper inter hordas *Tartarorum*, a novem nationibus, finibus, nominibusque distinctis, *Svedicæ* alicubi affinem & ipsam *Fennicam* linguam hodie esse usitatam Dn. *Wilde* observat, *Hist. P. S.* p. 142. Si hoc pacto in catalogo vocum *Tartaricarum*; quem publici juris *Auger. Busbequius* fecit, vocabula occurrant *Suecis* vocibus, similia

lia aut iis vicina, quidni ex his adytis Fennica reportari queant, modo animum & tempus ad hoc studii genus adplicent viri sagacissimi & ad rem perficiendam apti. Massagetarum quidem litteras non alias esse quam nostras Runas ex *Guil. Nicolsonio*, probat *E. Benzelius* in *Per. Run.* Lappones quoque fatentur Massagethis se originem debuisse; sed characterum Lapponicorum eum Runis nulla est convenientia; quum aliis omnibus usibus potius, quam scriptioni conducant, cæteroquin Canæ vetustatis monumenta. Huc pertinent Alrunnæ, quarum usum ex Quenlandia in Gothorum exercitu repetit *Jornandes*. Sed ex his nihil nobis resciscere licuit quod amplitudinem linguæ nostræ apud Tartaros augetet; neque nullus adhuc Eruditorum quidquam orbi Erudito detexit, quantum huic instituto velificare queant scripta idiomate Tartarico exarata, ante 40 annos & ultra in Tartaria reperta; Confr. *Wilde* & *Strahlenberg*. Interea laudari meretur institutum *Cel. Roder. Flaherty*, quamvis non omnibus probari queat, quod prolixè satis Scythicarum literarum inventorem, faciat Fennium, vel Fenisium, seu Phœnum; cujus deinde posteros partim in Fionia, partim in Finmarchia, & denique in Scotia & Hibernia consedisse ait *Cel. Belus*, Hungarus in Lite-
rat.

rat. H. Scytica. Sed de his non vacat movere ullam controversiam. Adeoq; antequam disputationi clausulam imponimus, ut Amplitudo linguæ nostræ patefcat; præeunte *Grotio*, in præf. ad chron. Norv. affirmamus, Fenno olim tenuisse Fioniam, & *Iacitum* in Lib. de mor. Germ. c. 45. dixisse, Linguam Æstiorum, aut si mavis Fenno-
 norum, *Britannica* quoque esse propiorem

T A N T U M.

